СРПСКИ

КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

КЊИГА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋА, Н. С.

ЈАНУАР—АПРИЛ, 1928.

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТАЦИЈА ЛИСТА.
СКОПЉАНСКА УЛИЦА, БР. 9.

Poklon od Jutarnjeg prdeža. :)
RapidSerbia, 2012.

НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

СТАРИ АРАПСКИ ПИСЦИ О СРБИМА И ДРУГИМ СЛОВЕНИМА.[1]

Арапска географска књижевност је врло богата и разнолика. Поред писаца који, са извесном дозом локалнога патриотизма, приказују само покрајину у којој су се родили, има и таквих који описују готово све тада познате земље на свету. У прве можемо, на пример, убројити Хамдâни-ја (умро 946) који се прославио својом књигом о *Арапском Полуострву*, а у друге нарочито Ибн Батуту (умро 1377), који је по занимљивости свога опсежнога путописа, у најмању руку, *једнак* Марку Полу, а по користи коју од њега има географија, етнографија и културна историја, свакако један од највећих путописаца уопште. Међутим, поред оваквих и сличних писаца који су обогатили арапску географску литературу, има још једна друга класа људи која је Арапима оставила врло важних вести о разним, нарочито немуслиманским, земљама онога доба, а то су дипломатски посланици које су халифе и други муслимански владаоци слали, у разним мисијама, на туђе дворове. Поједини извештаји ових посланика садржавају катkада, међу осталим, и драгоцених вести о *Србима* и другим *Словенима*.

Тако је Ахмед ибн[2] Фадлâн, као посланик абасидског халифе Муктедира, ишао 921 године бугарском кнезу на Волги, присуствовао поганском погребу једнога Варега[3] и оставио опширан опис о своме путу, који је доцније познати арапски географ Јâкут (умро 1229) уврстио у свој велики *Азбучни речник земаља* (6 дебелих књига). Како се могло и очекивати, Ибн Фадлâнов извештај садржи такође врло важне вести о Русима онога времена. Зато је Френ (Frähn) још пре сто година издао арапски текст *Извештаја Ибн Фадлâна и других Арапа о Русима старијега времена* и превео их на немачки (Петроград, 1823). Педесет и пет година иза тога (1878), руски ориенталист барон Розен објави у петроградској Академији Наука *Извештаје ал-Бекрија и других аутора о Русима и Словенима*.

Овде поменути шпанско-арапски писац ал-Бекри (умро 1004) је највише познат ради свога географског речника, али у једном другом свом делу које је много мање познато (*Књига путева и покрајина*), он нам је сачувао извештај шпанскога Јеврејина Ибрâхима ибн Јâкуба о словенским земљама, о коме ћемо овом приликом поближе говорити. Зна се да је још Карло

---

[1] Поводом књиге *Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert*, од Георга Јакоба, Берлин и Лајпциг, 1927.

[2] *Ибн* значи у арапском „син"; Ибн Фадлâн = Фадланов син, „Фадлановић".

[3] Ибн Фадлâнов извештај о овом погребу цитиран је опширно у чланку Д-ра С. Тројановића *Стари словенски погреб*, стр. 6–10 сепаратног отиска из *С. К. Гласника* за 1901.

Велики послао једно посланство Хâруну ер-Решиду; тако исто је тадашњи нормански краљ опремио своје посланике Абдухармâку II (822—852), а „Хуто (= Ото), краљ Словена“, послао је опет своје делегате Абдурахмâну III (912—961). Дакле, сигурна је ствар да је ова пракса одавна постајала између муслиманских и хришћанских дворова. Једној таквој мисији имамо да захвалимо и извештај поменутога Ибрахима ибн Јâкуба. Као посланик Хакема II (961—976), он је стигао из Шпаније у Мерзебург (Пруска) на двор „римскога краља“ Отона Великог (936—973) у пролеће 973. По некима научницима то је било 965, али сада има више убедљивих факата који говоре за годину 973. Те је године наиме Ото Велики примио и једну *бугарску* мисију у пруском граду Кведлинбургу, а Ибн Јâкуб изречно вели да ју је видео „кад је дошла краљу Хуту“. Ово је могуће тако да су бугарски посланици пратили Отона на његову путу из Кведлинбурга у Мерзебург.

Што је још важније то је да се извештај једног другог арапског путника, Тартуши-ја (т. ј. из Тартосе у Шпанији), у многим стварима готово дословно поклапа са Ибн Јâкубовим. На темељу тих паралелних места професор Јакоб закључује да су оба путника припадала једној те истој арапској мисији на двор немачко-римскога цара, јер се под сигурно држи да је и Тартуши био посланик шпанско-арапскога владара. Међутим не изгледа да су обојица цели пут заједно превалили; очевидно је да Ибн Јâкуб поближе познаје чешку и уопште северније (тада још претежно словенске) земље, а Тартуши западне, које Ибн Јâкуб тако рећи и не помиње. И ако се ништа апсолутно сигурно не може тврдити, ипак је врло вероватно да су се обојица састала на двору поменутога цара.

Из овога што управо наведосмо јасно је да нас Ибн Јâкубов извештај много више интересује него Тартишијев, и зато ћемо се одмах с њиме упознати.

Ибн Јâкуб почиње тиме како се словенске земље протежу „од Сирскога (= Средоземнога) Мора па до Океана на север“, како су некад биле уједињене под једним краљем и како су се доцније, услед неслоге, распале на више делова са много краљева. Онда вели да су Словени у то доба имали четири краља и то 1) бугарскога, кога не именује, 2) „Буислâва, краља Прага, Чешке и Кракова“[1], 3) „Мешека, краља Севера“[2] и 4) „Нâкуна на крајњем Западу[3].

Иза овог увода, Ибн Јâкуб описује потање Нâкунове, Буислâвљеве и Мешекове земље. Том приликом описује Праг („Фрâга“) као највеће трговачко место у оним земљама и нарочито истиче јефтиноћу жита, перади и марамица. За Мешека

---

[1] Болеслав I влада од 935—967, а Болеслав II од 967—999

[2] Мјешко (Мјецислав) I, пољачки кнез, влада од прилике од 960—992.

[3] Након, вендски кнез.

прича како се у свему брине за своје људе (војнике); шта више како им он жени синове и удаје кћери и, поврх тога, да исплаћује велике своте девојчину оцу као свадбени дар. Према томе, додаје арапски писац, „ако један човек има две-три кћери, обогатиће се ради њих, а ако има синове, онда ће осиромашити“. Тартуши (стр. 22) прича исто овако и додаје да женидба не бива по слободном избору него по краљеву нахођењу, али краљ сноси и све трошкове око свадбе. Овом приликом нас необично начитани Јакоб подсећа на сличну ситуацију у нашој народној песми (т. ј. *Душан жени Лазара ћерком Југ-Богдана)* и наводи, у немачком преводу госпођице Талфи, познате цареве речи Лазару:

„Ја не могу тебе оженити
Макар којом у граду девојком,
За те тражим госпођу девојку.“
(*Лазарица*, I песма, стих 197—199.)

Овде се Ибн Јâкуб кратко дотиче пољачких суседа: Пруса на северу и Руса на истоку. За прве вели да им је језик „на своју руку“, а код других истиче да се западно од њих налази „Град жена“. И Тартуши (стр. 30) прича слично о „женском граду на једном острву“ у западном мору, а ово, како се мисли, није ништа друго него прича о Амазонкама пренесена на Финску.

Пошто је Ибн Јакуб овако описао три словенска краља, преостаје му да нешто каже и о четвртом, т. ј. бугарском. Он додуше није био у његовој држави, али је „видео његове посланике у граду Мазинбургу (по својој прилици: Мерзебург) онда када су дошли краљу Хуту“. Ево како их описује: „Носили су уско одело, а били су опасани дугим појасима на којима су висиле златне и сребрене токе.“ Споменувши кратко како је бугарски краљ моћан и како, помоћу секретара а на основи закона, управља државом, наставља од речи до речи овако: „Они (Бугари) познају језике и преводе Еванђеље на словенски језик, јер су хришћани. Бугарски краљ је примио хришћанство тек посредством Византинаца: кад је опседао Цариград, онда му је њихов краљ изашао пријатељски на сусрет и задовољио га обилним даровима. Да га још више задовољи, дао му је и своју кћер, а ова га предоби за хришћанство.“ — Бекри који саопштава овај извештај Ибрахима Ибн Јâкуба, примећује: „Према томе, из Ибрахимова извештаја излази да је бугарски краљ прешао на хришћанство иза 300 године по Хиџри (дакле иза 912 по Христу[1]), али други веле да су се Бугари покрстили у доба краља Василија и да су остали хришћани, све до данашњег дана.“

Ибн Јâкуб опет наставља: „Јужно од Бугара је Цариград,

[1] У ствари, хришћанство је државна вера у Бугара још од кнеза Бориса (853—888).

даље на истоку и северу су им суседи Печенези, а западно од Цариграда је језеро Бенâциа (= Венеција). То је морски залив који иде од Сирскога (= Средоземнога) мора..... и свршава код Ал-фурлâне (= Фриаул, Фурланска).“ — —„Славени станују на обадвема обалама овога залива од његова почетка на западу у Сирском мору. Али на истоку од њих живе Бугари, а на западу други Словени. Они који на западау од залива станују најхрабрији су, па их становници онога краја у помоћ зову и чувају се од њихова нападаја. Њихове су земље високе тешко проходне планине.“

„Словени су уопште смеони и ратоборни, и да нису расцепкани на велику множину грана и огранака и растављени на много разних племена, ниједан народ на земљи не би могао одолети њиховој навали.“ Иза ове старе истине арапски дипломата износи још неке детаље о Словенима од културно-историјке важности, па, међу осталим, и опис неких њихових музичких инструмената.[1]

Овде је Бекри уметнуо један одломак из Масуди-ја, познатога арапскога географа и историчара (умро 956). Тај одломак гласи: „Словени се распадају на много племена. Међу та племена се броје Срâба (= Сорби), Дулâба (= Дулиби), Нâмцин (= Немци) — ово је најхрабрије и најратоборније племе њихово, — онда једно племе које се сове Срби и којега се они боје, затим једно племе звано Мизâза (ваљда искварено од Марâва = Моравци), па Хајравâ (по Розену = Хрвати), Сâсин (= Саси?) и Хшабин (= Кашуби). Од ових племена нека су се обратила у хришћанску веру и то у јакобитску секту, али друга племена немају никакве (од Бога) објављене (т. ј. монотеистичке) књиге, не држе се никаквог верског закона него су погани. Краљево племе припада овим последњима.“

„Племе за које рекосмо да се зове Срби спаљује (сâмо) себе,[2] кад му поглавица умре, а тако исто они спаљују и своје јахаће животиње; они (= Срби) имају сличне обичаје као Индијци и ако ови последњи спадају на Исток и живе врло далеко од Запада. Док леш гори, они су весело и свечано расположени, а као разлог за ово своје свечано веселье наводе то да се његов господар (= Бог) њему (мртвацу) смиловао. Жене умрлога разрежу себи ножевима руке и лице, а која од њих тврди да га љуби, обеси једно уже, попне се на клупици до њега и омота уже чврсто око врата; тада уклоне клупицу испод ње, а она остане копрцајући се док не издахне. После овога је спале, и тако је опет са својим мужем сједињена.“[3]

---

[1] Упореди В. Ћоровић, *Босна и Херцеговина*, стр. 39—40, Ф. Шишић, *Повјест Хрвата*, књ. I, стр. 463.

[2] Разуме се, само неки од њих; тако мисли и С. Тројановић у наведеној брошури, стр. 14.

[3] О спаљивању удовице уз умрлог мужа види поменуту брошуру С. Тројановића и критику Д-ра Милоја Васића, под истим насловом (сеп. отисак из *Бранкова Кола* за 1901).

„Њихове жене, кад се једном удају, не чине више ни по што прељуба, али ако једна девојка воли једног човека, она оде њему и задовољи своју страст. Међутим, ако један човек узме једну жену и види да је остала девојка, онда јој рекне: „Да има шта добро на теби, људи би те желели и ти би себи већ једног изабрала који би ти девојаштво узео; овим речима је отера и ослободи је се".

Иза овога следује опис да су *словенске* земље врло хладне и како се сва пића, бунари и извори замрзну. „Када се људи усекну, ухвате им се на бради леденице које могу одламати док се на ватри не угреју или док под кров не стигну." Словени немају бања, вели даље арапски писац, него се купају у дрвеној кућици, званој *изба*, у коју озидају пећ од камена и доведу воду. — Њихови краљеви путују у великим и високим колима на четири точка и четири чврсте мотке о које је на тешким ланцима обешена носиљка, обложена финим брокатом тако да онај који унутра седи не осећа дрмања. С опаском да Словени ратују с Византинцима, Францима, Лангобардима и другим народима завршава текст из Бекријева дела.

*

Као што је Ибн Јâкубов извештај сачуван у горе поменутом географском делу Бекријеву, тако су и Тартушијеви фрагменти уклопљени у географски део гласовите космогоније *Чудеса створењâ и знаменитости земаља* од Казвинија (умро 1283). У својој књижици Јакоб износи превод свих оних фрагмената из овога дела за које се може рећи да потичу од Тартушијеве дипломатске мисије код Отона Великог, али, како је већ речено, они се више односе на Запад и немају за нас, овај пут, онога интереса који има Ибн Јâкубов извештај. Међутим, два-три случаја где се Тартушијев текст упадно слаже са Ибн Јâкубовим, већ су горе наведена. Поред тога, ми ћемо овде саопштити још неколика интересантна и карактеристична примера из Тартушија. Тако, на пример, за Шлезвиг прича да тамо људи бацају новорођену децу у море, да се сачувају трошкова; даље, како тамошње жене имају право да се раставе од мужа кад год им се прохтедне. Исти дипломата прича још нешто о становницима Шлезвига што им не служи особито на част, наиме ово: „Никад нисам чуо, вели он, да ико горе пева од Шлезвижана; то је таково брундање које излази из њихових грла да сличи лавежу паса, само што је још дивље него лавеж." На концу да наведемо још само кратак одломак из Тартушијева описа Франачке: „Војске франачкога краља ванредно су храбре; код сукоба им и не пада на ум да беже, пре би волели и погинути него побећи. Али не можеш ништа прљавије видети од њих, уз то су још перфидни и ниска карактера; они се чисте и перу само једном или двапут у години хладном водом, а одела не оперу откако га обуку па док се не распадне у дроње. Браду бријају, па им иза бријања стрше само гадне стрњике."

Већ из ових извода се јасно види (а из потпуних извештаја, наравно, још боље) да је Ибн Јâкуб, у основи, поуздан и да садржи извесних података који могу историји послужити. Он добро познаје источни део Немачке, у којем су тада још Славени живели, и даје нам о њима сразмерно доста старе вести. А Тартуши, чији извештај местимице надопуњује Ибн Јâкубов, познаје боље Запад и садржи важних података о западним градовима и земљама; у њега је мање материала за историју у ужем смислу, али тим више за културну историју, етнографију и фолклор.

Георг Јакоб је још 1892 поближе истакнуо важност ових арапских извештаја (у 4 свеску својих *Студија из арапских географа*), а сада их је ево потпуно превео, попратио лепим уводом и додао им два корисна индекса (индекс поменутих имена и фолклорни индекс). Осим тога, он је овом приликом саопштио у преводу и извештај Ибн Дихје (умро 1235) о боравку песника ал-Газâла на двору норманскога краља на једном данском острву куда га је Абдурахман II послао 844 или 845 да врати посету коју је норманска делегација направила њему. У додатку Јакоб износи, такође у преводу, и одломак из путописа Грка Ласкариса Кананоса (путовао између 1397 и 1448), који има извесних додирних тачака са арапским извештајима. Најзад још нешто што није задње по важности и вредности: немачки оријенталист је у многим белешкама испод текста објаснио сва тежа и препорна места у извештајима арапских писаца; а што се он при томе послужио и резултатима својих претходника, нарочито руских оријенталиста и, у један-два случаја, и мишљењем нашега Јагића и Јиречека, то још само повећава вредност ове интересантне и поучне публикације.

Д-Р Ф. БАЈРАКТАРЕВИЋ.

ЈЕДНА НОВА КЊИГА О ДРЖАВИ.

Г. Леонид Питамиц, професор права у Љубљани, објавио је под називом *Држава* једно дело које може корисно послужити и као уџбеник државног права и као књига из које ће и шира публика добијати основна знања из политичких наука. Дело Г. Питамица изишло је крајем прошле године у издању дружбе Св. Мохорја, која са толико успеха ради на популарисању науке код Словенаца, и на чија бисмо издања и ми требали да обратимо више пажње.

Г. Питамиц се највише, од последњих десет година готово искључиво, бавио теоријом државног права. Он је присталица тзв. нормативне школе бечког професора Ханса Келсена, која је, као и свака значајна појава у науци, изазвала многобројне препирке и претресања, тако да данас постоји велика литература о њој. Значај те школе је такав, да сваки научник данас мора заузети своје становиште према њој, за или против, —